

МАЈА РАДОНИЋ*
Факултет за културу и медије
Београд

УДК 316.7(497.11):82-1PAVLOVIĆ
Прегледни рад
Примљен: 16.04.2014
Одобрен: 12.05.2014

СТУБ СЕЋАЊА СРПСКЕ КУЛТУРЕ Пола века Антологије српског песништва Миодрага Павловића

*"Свуда се дигли борци против откровења
и јашу велике коње, вребају крв,
заседају праведнике и сваког ко се јави,
између човека и бога, на брвну,
Куда ће они што се клоне зверу?
Браните се ! Научите песму!*

*Усред овог рата који сећање брише
научите пјесан, то је избављење!"*

Миодраг Павловић

Сажетак: У раду се кроз приказ рецепције Антологије српског песништва Миодрага Павловића даје оцена њеног књижевно-историјског и културолошког значаја у контексту српске културне традиције. Пола века од настанка Антологије која је успоставила и потврдила идентитет и континуитет српске песничке, а тиме и културне традиције, отварају се нова истраживачка питања, и поларизују ставови њених тумача, од идеолошки мотивисаних оспоравања до критичко-теоријских потврда епохалног значаја и вредности антологијског подухвата нашег великог песника и есејисте Миодрага Павловића.

Кључне речи: Антологија српског песништва, Миодраг Павловић, традиција, култура, континуитет, идентитет, идеологија

* Е-маил, телефон

Од првог издања *Антологије српског песништва* (1964) Миодрага Павловића, великог српског песника, есејисте и антологичара прошло је већ пет деценија, а ова *саборна књига* српског песништва остаје и опстаје као једно од кључних дела српске књижевности и културе из друге половине прошлог столећа, док својим утицајем, дOMETИМА и значењем увелико превазилази књижевно-историјске и поетичке оквире. Ако сагледамо крајње поларизована и супротстављена дискурсна тумачења и оцене њене вредности у контексту српске културе, Павловићева *Антологија* осликава и наше сталне поларизације (несагледивих последица) око кључних питања дефинисања српског културног идентитета и континуитета. Да ли је тада млади Павловић, заједно са Васком Попом назван песником „превратником”, слутио какав ће значај његово брижљиво и посвећено истраживање српске поезије имати за српску књижевност, али и културу, не знамо, али колико нам увид у његову појаву на књижевној сцени допушта, могли бисмо закључити да одјек и значај сопственог рада није био у фокусу његове пажње. На овај подухват навео га је дубоки унутрашњи императив за успостављањем континуитета и идентитета српске песничке традиције, а тиме и културе, као и свест о значају постављања правих традицијских основа песницима како своје тако и генерација које долазе.

Рад на првом издању *Антологије српског песништва (од 13. до 20. века)* текао је паралелно са радом на есејима-портретима српских песника, а настављан је у годинама које следе у одређеном континуитету, закључно са другим, допуњеним издањем *Антологије српског песништва* (1984) и све до књиге *Огледи о народној и старој српској поезији* (1993). У том широком временском распону, Павловић је написао „песничку историју српске поезије” (Вучковић, 2010:33), успоставио континуитет српског песништва од „памтивека” до данас, укључио усмено песништво контекстуализујући га равноправно са „писаним” у проширено издање антологије, и истовремено градио сопствену песничку визију традиције реактуелизујући митско и историјско у лирским циклусима *Млеко искони*, *Велика Скитија*, *Нова Скитија*, *Хододарје*, *Светли и тамни празници*.

О Павловићевој антологији је писано сразмерно више у односу на његов целокупни есејистички опус, у распону од најоштријих оспоравања до највиших оцена и похвала.¹ Када се истраживач нађе пред овим

¹ О *Антологији* су писали и Оскар Давичо, Марко Ристић, Милош Стамболић, Драган М. Јеремић, Драгољуб С. Игњатовић, Бранко Поповић, Радован Вучковић, Драган Хамовић, Бојана Стојановић - Пантовић, Станко Кржић. На овом месту издвојићемо две оцене које, чини нам се, најбоље илуструју наведене крајности: „Павловићева *Антологија* 300

делом, прво питање које треба да реши јесте од ког аспекта кренути у расветљавању његовог књижевно-теоријског значења, а потом и културно-историјског значења и зрачења? Нема сумње да је *Антологија српског песничтва* једно од кључних Павловићевих дела и у контексту његовог песничког и есејистичког рада, али и у контексту српске поезије и српске културе у целини. Истражити, написати, саставити и објавити дело које доказује да српска писана песничка реч, књижевна реч, а тиме и култура трају у континуитету од 13. века, а не од половине или у најбољем случају почетка 19. века, и то без академског или институционалног „покрића”, морало је те 1964. године деловати као храброст и одјекнути као потрес. Када после двадесет година у пето допуњено издање *Антологије* уврсти и српску усмену поезију и у новом предговору запише сада већ чувену реченицу да „српска песма траје од пре памтвека”, Павловић и симболички заокружује подухват успостављања континуитета српске песничке традиције и културе. Зато ћемо *Антологију српског песничтва* поставити у књижевноисторијски и књижевно-теоријски контекст, да бисмо дошли до оцене њеног значаја у контексту српске песничке традиције и културе у целини.

Павловићеви најзначајнији претходници у антологичарском послу, Богдан Поповић са *Антологијом новије српске лирике* (1911) и Зоран Мишић са *Антологијом српске поезије* (1956), такође су извршили превременовање српске песничке традиције, с тим што Поповић не иде даље у прошлост од половине 19. века, а Мишић антологију почиње са Његошем. Критеријуми одабира и критичко-теоријска полазишта су им међутим потпуно различити, па се и поменуте две антологије знатно разликују. Антологија Богдана Поповића је прва модерна антологија српске књижевности, заснована на строгим естетским принципима, значајна и данас, читаво столеће после првог издања, а заснива се на критеријумима које је аутор детаљно образложио у опширном предговору. У складу са познатом теоријом „ред-по-ред”, усвојеном од енглеског критичара Александра Бена, и методом унутрашње, искључиво естетске анализе сваке поједине песме, Поповић је сачинио избор песама, а не песника, сматрајући да готово и нема добрих песника, већ само добрих песама. У складу са изложеним начелима, песме је одабирао по следећим критеријумима: песма мора бити јасна, мора имати емоције и мора бити цела лепа.

српског песничтва представља неку врсту мистичног ентропијског хаоса” (Кржић, 2010:504), а у тексту *Павловићева књига српског песничтва*, Драган Хамовић потпуно другачије дефинише њен смисао и улогу, наводећи да „смисао и мисија ове књиге, потврда целовите традицијске самосвести српске поезије, не престају да се испуњавају” (Хамовић, 2010: 475).

Управо супротан критеријум одабира од Богдана Поповића успоставља најважнији критичар послератног модернизма Зоран Мишић у *Антологији српске поезије* (1956), правећи избор најбољих песника српске традицијске линије, укупно њих 33, од Његоша до тада младих песника Васка Попе и Миодрага Павловића. Инсистирајући на чистоти погледа, ослобођеног од свих предрасуда и предзнања при читању пејама, Мишић даје седам критеријума који одређују каква поезија не би смела да буде, од којих је спорна препорука за избегавање наративности у поезији, будући да су у српској песничкој традицији нарација и дескрипција присутне у уметнички хармонично реализованим песничким опусима, још од Стерије па све до Павловића и Лалића.

Занимљива је и Мишићева оцена да у српској поезији нема стварног континуитета, него да су њени носиоци песници који делују готово самостално, без непосредних претходника и наследника. Из данашње перспективе, после Павловићевих интегрисаних напора, таква оцена чуди, али будући да је Мишић правио антологију песника и самим тим био сконцентрисан на велике и самосвојне песничке појаве српске традиције, такав закључак делује јасно и недвосмислено из тадашње перспективе и са таквог становишта. Ову оцену релативизоваће управо Павловићева антологија, која ће успоставити мање очигледне везе и континуитете песника различитих епоха и кроз интегралну визију српског песništва доказати континуитет српске песничке традиције и културе. Иако се може полемисати са повремено радикалним Мишићевим критичко-теоријским судовима, значај и вредност његове антологије у српској књижевности је неспорна, у првом реду због превредновања модернистичког периода, а потом у прецизном вредновању младих песника, будући да је његов модернистичко-авангардни сензибилитет умео да препозна значајне песнике велике вредности у сопственој генерацији (Давича, Матића, Попу, Павловића).

Антологије Богдана Поповића и Зорана Мишића нису прве,² а ни једине антологије српског песništва, али су заједно са Павловићевом антологијом „на свој начин канонске за српску културу” (Стојановић-Пантовић, 2009:298), иако се по методолошким поставкама, критеријумима одабира и крајњим резултатима знатно разликују. Поред свих наведених разлика, оно што их повезује и поставља у стални међусобни

² Прва антологија српске књижевности је *Цветник српске словесности* Јована Суботића, издата у Бечу 1853. године, настала као читанка за више разреде гимназије, а обухвата писце од 12. века до Суботићевих савременика. Претходила јој је *Славјанска антологија* Меда Пуцића из 1844, али будући да обухвата и стихове и прозу, не можемо је сматрати антологијом у данашњем смислу те речи.

контекст, јесте намера њихових приређивача да превреднују српску песничку традицију, тако да свака од три наведене антологије пружа визију континуитета српског песништва из угла свог састављача. Нема дилеме да је у том погледу Павловићева антологија најрадикалније померила традицијску линију српске поезије, аргументовано успоставивши континуитет српске песме од 13. века, а у проширеном и допуњеном издању „од памтивека”, уместо до тада важећег и готово канонизованог општеприхваћеног става да се континуитет српске поезије, самим тим и културе, може установити тек од 19. века.

Прве реакције на појаву Павловићеве антологије биле су изразито критички интониране, а делом произилазе из сукоба који је у то време трајао између послератних модерниста – Оскара Давича и Марка Ристића са једне стране и представника млађе генерације Миодрага Павловића, Васка Попе, Зорана Мишића, Радомира Константиновића, Ивана В. Лалића и Бранка Миљковића са друге.³ Основу сложених идеолошко-литерарних расправа почетком шездесетих година у српској литератури представљало је питање природе и могућности друштвено-политичког ангажовања у стваралаштву, а Давичо и Ристић су често наступали као арбитри задате идеолошке чистоте и „правоверни” чувари левичарско-марксистичких вредности у литератури. У интервјуу за приштински лист *Јединство*, који потом преноси часопис *Књижевне новине*, Оскар Давичо оштро напада Павловићеву антологију, замеравући аутору на „шовинизму, архиконзервативизму и светосављу”, и критикује издавачку политику *Српске књижевне задруге* јер је објавила „једну несварљиво бедасту Антологију српске... непоезије, пре непоезије, него ли поезије” (Давичо, 1965:12).

Из данашње перспективе гледано, посебно грубо, а ипак и савремено, звуче замерке на Светосављу и шовинизму, а у времену комунистичке идеологије и званично прокламованог атеизма, свако ослањање на националну традицију и религијске вредности, било је подвргавано бескомпромисној осуди, а идеологија југословенства је тежила брисању националних особености, посебно српских, као обележја основног конститутивног народа државне заједнице. У таквој друштвеној клими, Павловићева антологија је подвргнута критици у првом реду са идеолошког полазишта, које је у то време било релевантан и незаобилазан критеријум за оцену сваког уметничког дела, а тек потом су следили и естетско-теоријски критеријуми. Острашћеност са којом су Павловићеве опоненти наступали показује и климу која је владала у културно-

³ О томе погледати књигу Свете Лукића, *Савремена југословенска литература 1945-1969*, Београд, 1968.

духовном простору Југославије, а правоверност се исказивала и у оспоравању свега што је чинило вредност традиције. Са тог аспекта гледано, можемо још боље разумети суштински превратнички карактер и уметничку и људску храброст у основи Павловићевог подухвата.

О времену када је настајала Павловићева *Антологија*, Драган Хамовић пише у тексту *Павловићева књига српског песништва*, наводећи да се у тадашњој српској књижевности сударало настојање да се она „претемељи на принципима старијим од озваничене и одвећ окамењене деветнаестовековне (...) и с друге стране немала, чак борбена (по правилу, *идеолошки подржана*) (подвукла М.Р.) неспремност да буде призната као повезана целина” (Хамовић, 2010: 468).

Идеолошким критикама придружио се ускоро и Марко Ристић у тексту *О једној антологији опет*, који у уводу текста напомиње да се епитети који следе „односе на дух у коме је дотична антологија замишљена (...), на начела, мерила и методу по којима је састављена, а не на песме које она садржи” (Ристић, 1970:185). У свом препознатљивом стилу, у једној дугој реченици Марко Ристић ређа потом епитете уз *Антологију*, попут „класицистичка, реторска (...) беседничка, светосавска, алилујска, испосничка, манастирска, калуђерска, жичка, николајвелимировићевска(...) ампутирана, порозна, морозна” (Исто, 185 и 186). Како и сам аутор напомиње, критика се првенствено односи на дух антологије, а искључивост идеологије коју заступа довољно илуструје чињеница да појмови као што су Светосавље, манастир, Жича, испосник, без дилеме носе негативно вредносно одређење и неопозиву морално-идеолошку осуду, а истовремено указује на озбиљност расцепа између две струје модерниста у српској књижевности, као и на њихова суштински различита гледишта на природу и сврху уметности и уметничког деловања.⁴

Да критике упућене Павловићевој антологији нису искључиво резултат сукоба међу модернистима, сведочи и текст припадника реалиста Драгољуба С. Игњатовића *Симплификовани* алегоријски избор, објављен исте године кад и *Антологија у Књижевним новинама*, у коме аутор замера „преувеличани” значај Дучића и његове поезије у Павловићевом избору, као и велики број песама Васка Попе. Ипак, поред замерки због занемаривања љубавне и патриотске поезије, Игњатовић главни проблем Павловићеве антологије види у критеријуму за избор песама, који чине „формална дотераност и успешно изражен страдалничко -

⁴ О томе погледати у књизи Ратка Пековића, *Ни рат ни мир: панорама књижевних полемика 1945-1965*, Београд, 1986.

мистички (подвукла М.Р.) доживљај” (Исто,3). Овде се аутор у великој мери саглашава са већ изнетим критикама Давича и Ристића на Павловићев избор песама, а опште оспоравање изазива управо *мистицизам*, појам који је у то време означавао вредности супротне прокламованој друштвено-политичкој клими, те је смештан у наслеђе тзв. „мрачне прошлости”. Присуство мистицизма је за тадашње тумаче књижевних појава значило и аутоматско одсуство разумског просуђивања поезије, што не може да се прихвати када је реч о Павловићу, који је кроз своје песништво успоставио поетским низ паралелан са логоцентричним наслеђем. Симплификовање сложених уметничких процеса настало под јаким упливом идеологије и владајућих опозитних и међусобно искључујућих вредносних судова, превиђало је управо могућност укључивања наоко супротстављених и удаљених стилских праваца и креативних решења у складну целину „живе традиције”, коју је Павловић студиозно и упорно успостављао кроз своја поетска, књижевно-историјска и теоријска истраживања.

Иако се владајући идеолошки дискурс знатно променио од шездесетих година прошлог века, и међу савременим проучаваоцима Павловићеве *Антологије* можемо наићи на оштра идеолошка оспоравања њене вредности и значаја, што показује да тзв.идеолошка критика није нестала заједно са тадашњим политичким дискурсом, него да опстаје као једна од константи савременог мишљења, можда још и јача и радикалнија, иако полази од наоко супротних вредносних ознака и премиса. Ако је пре пола века ознака српска културна вредност била неприхватљива из перспективе југословенства и социјализма, данас је код дела културне јавности та ознака неприхватљива са становишта „европских вредности”, демократије тј. глобалистичке унификације, као у индикативном тексту Станка Кржића *Концепт континуитета* у „*Антологији српског песништва*” Миодрага Павловића. Док Драган Хамовић назива *Антологију* „саборном књигом осамстолетног српског песничког тока” (Хамовић, 2010:466) и види је као „пример једног опита којим ће се пресабрати и успоставити јединствено „колективно сећање” наше растрзане песничке традиције” (Исто, 473), чија мисија и смисао као „потврда целовите традицијске самосвести српске поезије не престају да се испуњавају” (Исто, 475), дотле Кржић у изразито критичком и полемичком тону сагледава идеју, концепцију и мисију Павловићевог антологичарског подухвата. Као што и наслов текста указује, под критичарском лупом је „концепт континуитета” српске песничке традиције, и мада аутор пружа увид у одломке оштрих критика и сукоба који су се тим поводом дешавали између две струје српских књижевника, те оцењује ове расправе

идеолошки мотивисаним и критички неутемељеним, у даљем тексту износи низ замерки на концепцију и предговоре *Антологије*, полазећи од сличних премиса као и њени први опоненти, али уз другачију аргументацију. Тако проблематизује постојање црквенословенских и српскословенских текстова у антологијском избору због њиховог преношења на савремени језик, јер на тај начин деформише се, макар и несвесно, порука садржана у језичком моделативном коду”, али иде и даље, прелазећи у оштар полемички тон, наводећи да „Павловић у текстове који објективно *не заслужују* (подвукла М.Р.) такав третман учитава накнадну памет” (Кржић. 2010:494). Ако бисмо уважили овај аргумент, морали бисмо оспорити вредност било ком напору да се препева поезија из једног језика у други.. Аутор оспорава и убацивање усмене поезије у допуњено издање *Антологије* из 1984. сматрајући га неаргументованим и недопустивим, јер „писана уметност поништава (sic!) усмену кад дође у додир са њом” (Исто, 503). Оно што аутору ипак највише смета у антологији, уз српску средњовековну и усмену поезију, јесте реченица новог предговора из 1984. о трајању српске песме од „пре памтивека” у којој види могуће сугерисање да су „Срби народ најстарији”, и Миодрага Павловића сврстава међу мистификаторе, ирационалне и митологизирању склоне мислиоце. Најдаље Кржић одлази у закључној оцени, називајући *Антологију* „мистичним ентропијским хаосом” и замерајући Павловићу песнику да је „у савремену поезију увео *мистицизам* и тиме релативизовао њен развој и иновативност” (Исто, 504). Тиме се он заправо саглашава са својим претходницима из шездесетих година у покушају да врати идеолошко обележје и суд појму „мистицизам” и свему што је тај појам тада означавао, а уједно да оспори континуитет српске песме и културе, који је управо Павловић изнова успоставио својим целокупним стваралачким напором.

Ипак, током пет деценија колико је прошло од првог издања Павловићеве *Антологије*, велики део српске академске и културне јавности кроз низ релевантних књижевно-историјских, теоријских и културолошких истраживања поставио је његов антологијски подухват међу најзначајнија дела српске културе у другој половини прошлог века, не само за српску песничку и књижевну традицију, него за српску културу и самосвест у целини. Тако Радован Врчковић назива *Антологију* „песничком историјом српског песништва” (Вучковић, 2010:33), Горан Максимовић оцењује да је Павловић својим делом потврдио „изнова драгоцену истину о поетичким и духовним континуитетима српске књижевности од најстаријих времена до савременог доба” (Максимовић, 2004:187), а Јован Делић у тексту *Непрестано чошћење срца*, истиче

епохални значај Павловићеве *Антологије српског песништва* за успостављање континуитета и идентитета српске песничке традиције: „Зато Миодрага Павловића ми доживљавамо као маркантни – да употребимо његов наслов – *стуб сећања* српске културе, и отуда наше огромно поштовање за његово дјело и за успостављање цјелине” (Делић. 2011:11).

Павловићева антологија је досад, упркос почетним отпорима и неразумевању, имала дванаест издања,⁵ с тим што пето допуњено издање излази са измењеним предговором (1984), а критичко издање које садржи оба предговора и напомене аутора, објављено је у оквиру едиције „Десет векова српске књижевности” Матице српске (2010).

Читање *Антологије српског песништва* представља тако право истраживачко и откривалачко путовање кроз непрекинути ток српске песме, пуно изазова и нових питања, док се пред читаоцем отвара ова истинска књига српског песништва, од *памтивека* до данас. Драган Хамовић поставља једно питање које нам се наметало док смо проучавали *Антологију*, а на које немамо тачан одговор: „Зашто је, дакле, Павловићева саборна књига осамстолетног српског песничког тока – (...) – остала инокосна међу делима антологијске врсте у нас?” (Хамовић, 2010:466). Претпоставке се ређају, од нашег „нехаја и немара” до неоубичајене концепције Павловићеве, тешке за рецепцију, али то демантује дванаест досадашњих издања, вредност, значај, утицај, читаност... Ниједан одговор не изгледа довољно прецизан, а можда је разлог утисак да је Павловић „завршио посао” и да нема простора за више и даље од тога, уз нелагоду од неминовних поређења која би уследила?

Шта год да је узрок, или све помало од наведеног, остаје чињеница да време које пролази стално потврђује и додаје нову вредност *Антологији српског песништва*, а ако је гледамо из перспективе савремености, онако како Павловић сагледава прошлост, можемо закључити да је њен значај одавно превазишао поље поезије и књижевности и извршио немерљив утицај на српску културу, а тиме и на српску културолошку свест. Време када се први пут *Антологија* појавила, било је усмерено ка изградњи југословенског националног идентитета, а о књижевности се говорило као о *југословенској*. Павловић је својом „књигом српског песништва”, без буке и декларативног самопотврђивања, подсетио, успоставио и вратио *сећање* свог народа на сопствени културно-духовни континуитет и идентитет.

⁵ Прва четири издања (1964, 1969, 1973, 1978) излазе са поднасловом „од 13. до 20. века”, а од петог допуњеног издања изостаје овај поднаслов, с обзиром да у избор улази и усмена поезија (1984, 1990, 1994, 1997, 1998, 1999, 2010). У деветом и последњем досадашњем издању појављује се поднаслов „од 11. до 20. века”.

Литература:

1. *Antologija novije srpske lirike*, priredio Bogdan Popović (1997): Zavod za udžbenike, Beograd.
2. *Antologija srpske poezije*, priredio Zoran Mišić (1967): Nolit, Beograd.
3. Vučković, Radovan (2010): *Poetičko-kritičke novine Miodraga Pavlovića*, u: zbornik radova *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*, urednik Jovan Delić, Institut za književnost i umetnost/Učiteljski fakultet, Beograd, str. 19-46.
4. Vučković, Radovan (2008): *Pisac, delo, čitalac*, Službeni glasnik, Beograd.
5. Delić, Jovan (2011): *Neprestano čišćenje srca*, predgovor u: Jerotić, Vladeta: *Odškrinuta vrata*, Ars Libri, Beograd.
6. Ignjatović, Dragoljub S (1964): *Simplifikovani alegorijski izbor*, u: Književne novine, Beograd, br.236, str.3
7. Kržić, Stanko (2010): *Koncept kontinuiteta u „Antologiji srpskog pesništva” Miodraga Pavlovića*, u: zbornik radova *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*, urednik Jovan Delić, Institut za književnost i umetnost/Učiteljski fakultet, Beograd, str. 483-505.
8. Lukić, Sveta (1968): *Savremena jugoslovenska literatura 1945-1965*, Prosveta, Beograd.
9. Maksimović, Goran (2005): *Eseji Miodraga Pavlovića o srpskim pjesnicima XIX vijeka*, u: *Pjesnička riječ na izvoru Pive*, Zbornik radova sa naučnog skupa Književno djelo Miodraga Pavlovića, urednik Jovan Delić, Centar za kulturu, Plužine, str.179-187.
10. Mišić, Zoran (1976): *Sunčeva svetlost na stubu sećanja*, u: *Kritika pesničkog iskustva*, SKZ, Beograd, 79–91.
11. Pavlović, Miodrag (1963): *Mleko iskoni*, Prosveta, Beograd.
12. Pavlović, Miodrag (1993): *Ogledi o narodnoj i staroj srpskoj poeziji*, SKZ, Beograd.
13. Pavlović, Miodrag (1996): *Velika Skitija i druge pesme*, (izabrane i nove pesme), SKZ, Beograd.
14. Pavlović, Miodrag (2010): *Antologija srpskog pesništva (XI do XX vek)*, Izdavački centar Matice srpske, Novi Sad.
15. Peković, Ratko (1986): *Ni rat ni mir: panorama književnih polemika 1965-1965*, Filip Višnjić, Beograd.
16. Popović, Branko (1987): *Samosvest kritike*, Vuk Karadžić, Beograd.
17. Radulović, Milan (2010): *Kulturološko-filozofske ideje Miodraga Pavlovića*, u: zbornik radova *Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*, urednik Jovan Delić, Institut za književnost i umetnost/Učiteljski fakultet, Beograd, str. 135-159.
18. *Rečnik književnih termina*, ur. Dragiša Živković (1991), Institut za književnost i umetnost, Nolit, Beograd.
19. Ristić, Marko (1970): *Svedok ili saučesnik 1961-1969*, Nolit, Beograd.

20. Stojanović-Pantović, Bojana (2009): *Tipologija i vrednovanje pesničke tradicije u antologijama srpske poezije XX veka*, u: *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, Novi Sad, br.57/2, str. 297-316.
21. Hamović, Dragan (2010): *Pavlovićeva knjiga srpskog pesništva („Antologija srpskog pesništva” kao potpora poetičkog programa M.Pavlovića)*, u: *zbornik radova Pesništvo i književna misao Miodraga Pavlovića*, urednik Jovan Delić, Institut za književnost i umetnost/Učiteljski fakultet, Beograd, str. 465-481.

PILLAR OF SERBIAN CULTURAL MEMORY

Half a century anthology of Serbian poetry Miodrag Pavlovic

Summary: In an overview of the reception of the Anthology of Serbian poetry by Miodrag Pavlovic, this paper gives an estimation and evaluation of its literary-historical and cultural significance in the context of Serbian cultural tradition. Half a century after the publication of the Anthology which established and verified the identity and continuity of Serbian poetic and thus cultural tradition, new research questions have emerged and opinions of its interpreters polarize in the range of ideologically motivated negations to critical and theoretical confirmations of epochal significance and value of the anthological enterprise of our great poet and essayist, Miodrag Pavlovic.

Key words: Anthology of Serbian Poetry, Miodrag Pavlovic, tradition, culture, continuity, identity, ideology